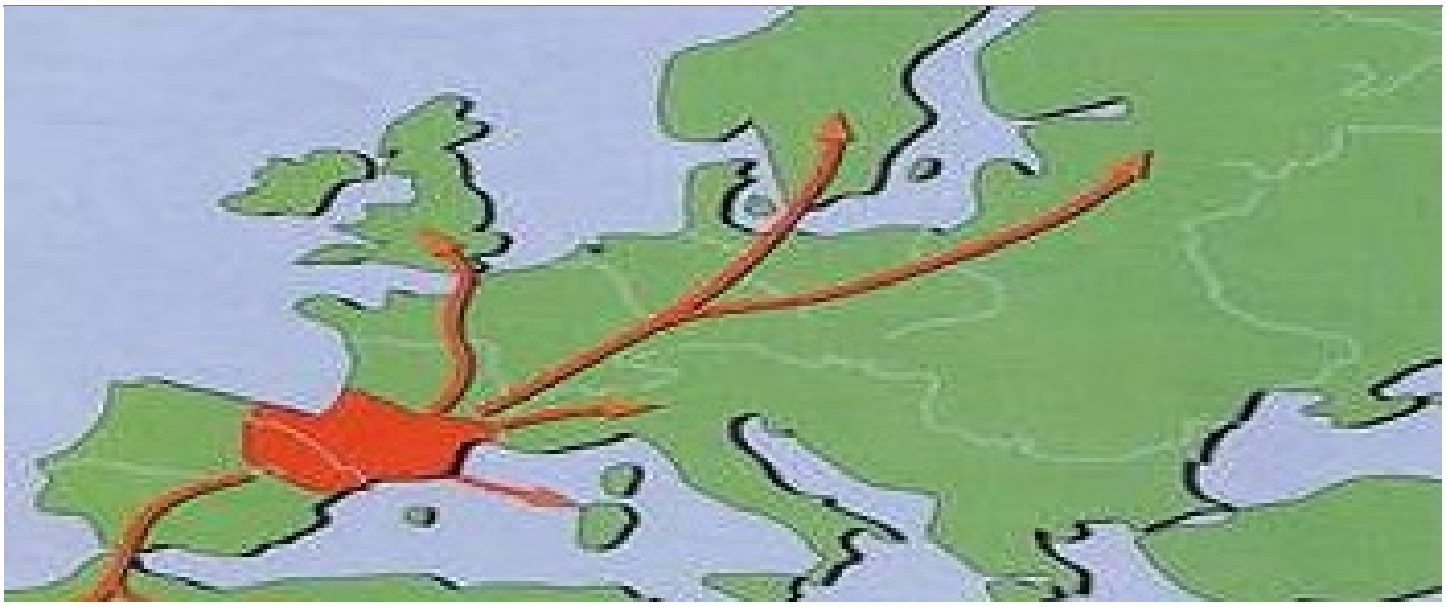

L’èuscar. El basc: la llengua indígena d'Europa

Autor: Guillermo Piquero
Data de publicació: 13-02-2019

En Guillermo Romero ha redactat un article molt complet sobre l'èuscar. El basc té un origen antiquíssim, previ als pobles indoeuropeus i estaria molt relacionat amb l'iber, amb l'escriptura de la vella Europa i amb la minoica. Per tota l'Europa occidental n'hi ha petjades.Traducció al català d'En Joan Romeu.

“Teniu la fortuna que el vostre poble és dipositari de la relíquia més venerable de l'antiguitat hispana. Unes altres llengües tindran més valor artístic, seran més admirades i cobejades universalment, però no n’hi ha cap altra que tingui la importància d'aquesta llengua”. Ramón Menéndez Pidal, Director de la Real Acadèmia de la Llengua Espanyola (1925-1939).

a) L'antiquíssim origen de la llengua basca
La majoria dels lingüistes estan d'acord a afirmar que el basc és la llengua viva més antiga de l’'Europa Occidental. La seva antiguitat es remunta com a mínim a temps neolítics, encara que algunes evidències lingüístiques demostren que el seu origen pot ser molt més antic.

Així per exemple, l'arrel haitz (pedra) està present en el nom de diverses eines que la humanitat ha conegut fabricades en metall des de temps immemorial. Els bascos encara les continuen denominant com si fossin estris ‘paleolítics: Aizkora, (destral), aizto (ganivet), aitzurra (aixada) o zulakaitz (punxó).

Un altre vocable antiquíssim és l'arrel ur, que avui traduïm com «aigua», però que en origen (com apunta el lingüista Imanol Mújica) va poder significar matèria viva. Així, l’arrel ur forma part de: lur (terra), elur (neu), zur (fusta), haur (nen), hezur (os), euri (pluja)…

També és molt antiga l'arrel onomatopeica iz que significa "energia" o "llum", de la qual deriven, izar (estel), izan (verb:

ser), izadi (natura), izaki (criatura vivent), izpiritu (esprit), izaera (caràcter, manera de ser), izorra (embarassada), izotz (gel: literalment energia freda).

Aquestes i moltes altres evidències han portat a nombrosos lingüistes i historiadors, a afirmar que la llengua basca pot ser considerada hereva directa de la llengua que parlaven les persones que van habitar les coves d'Altamira, Ekain i Lascaux fa 15.000 anys durant l'última glaciació. Així, entre molts altres autors, destaquem:

1.- El professor Lluís Pericot, que en el discurs pronunciat en la clausura del XII Ple del Consejo Superior de Investigaciones Científicas del 1952 va dir:

"Qui sap què és la llengua basca? No hi ha res que pugui donar a un home europeu del segle XX la sensació de traslladar-se a 5 o 10.000 anys enrere. En canvi, a nosaltres ens basta aclucar els ulls i escoltar pagesos bascos parlant en la seva vella llengua en alguna de les seves festes populars. Estem sentint uns pastors neolítics o, per ventura, els qui van pintar Altamira!

2.- L'escriptor Louis Charpentier afirmava en el seu clarivident llibre El misterio Vasco'que:

"Resultaria difícil afirmar que el basc actual era parlat ja fa més de 10.000 anys, en els temps magdalenienses, però és indubtable que, des d'aquells temps fins als nostres dies, la llengua basca ha conservat vocables emprats pels magdalenienses de la regió pirinenca."

3.- L'antropòleg i membre de la Real Acadèmia de la Llengua Espanyola Julio Caro Baroja afirmava que:

"L'origen d'aquest poble és el de la seva llengua, que molts suposen que podria remuntar-se a l'home de Cromanyó."

4.- Per a Luigi-Luca Cavalli-Sforza, professor de la Universitat de Standford:

"La llengua basca descendeix de les llengües parlades pels homes de Cro-Magnon en la primera ocupació de la França sud-occidental i l'Espanya nord-occidental . Els grans artistes de les coves de la regió parlaven una llengua de la qual davalla el modern euskera.

5.- Felix Zubiaga, investigador i escriptor, afirma:

"Per als lingüistes, el basc és una llengua d'origen desconegut, quan en realitat el basc és testimoni natural del naixement del llenguatge articulat i, per tant, mostra el seu origen gràcies als seus monosíl·labs originals, fonts primàries del llenguatge.

6.- I per part seva, l'escriptor i lingüista Josu Naberan creu que:

"És probable que el basc sigui un dels focus d'origen del llenguatge articulat".

"Independentment de la major o menor antiguitat del basc, el fet transcendental és que aquesta llengua constitueix l'últim nexe lingüístic amb les cultures de la Vella Europa i a través d'ella, es poden desembullar molts dels enigmes sobre el nostre passat."

Comencem.

b) El refugi climàtic cantàbric-aquità (…origen geogràfic del basc)
El basc és parlat avui dia per unes 800.000 persones que habiten, en la seva major part, al Nord d'Espanya i el Sud de França. Aquestes persones es denominen a ells mateixos com euskaldunak ("els que parlen basc"), per la qual cosa la seva identitat queda definida en última instància per l'idioma i no pas per un espai geogràfic determinat.

Els euskaldunak, en estar repartits entre els territoris de dos estats-nació diferents, són actualment bilingües, ja que conviuen amb gent que parlen uns altres dos idiomes: l'espanyol i el francès. Aquestes tres comunitats idiomàtiques són les que en la seva major part componen al poble que avui coneixem com a basc (Basoko = "del bosc").

Malgrat això, l'idioma basc també es troba clarament reflectit en els noms de pobles, muntanyes, valls i rius d'una zona bastant més àmplia que la del territori basc actual. Aquesta zona comprèn gran part dels massissos i zones adjacents de les serralades Cantàbrica i Pirinenca, així com la part del sud-oest de França que avui coneixem com Aquitània. Aquests llocs, d'acord amb les evidències toponímiques, compondrien el primitiu estatge dels euskaldunak.

Es dóna l'extraordinària circumstància que és precisament en aquesta zona geogràfica, llar primigènia de la llengua viva més vella d'Europa, on es troben gran part dels jaciments paleolítics més rellevants del nostre continent, així com la concentració d'art rupestre més important del món en quantitat i importància (el que els historiadors anomenen art franco-cantàbric).

Tots aquests jaciments permeten suposar ?i sobre això sembla que els investigadors no en tenen cap dubte? que gran part dels europeus de l'època del Paleolític Superior van buscar refugi durant l'última glaciació en els milers de coves del Cantàbric, del Pirineu i de l'Aquitània.

Però aquesta zona no només va ser triada pels nostres avantpassats per la gran quantitat de refugis rocosos. En aquella època (en la qual el casquet glacial arribava fins a Normandia), les costes del Cantàbric i d'Aquitània posseïen (com també les regions del Caucas), un dels climes més benignes de tot el continent, la qual cosa permet parlar d'un autèntic “refugi climàtic”.

Anton Uriarte, professor de geografia en la Universitat del País Basc i autor del llibre Historia del clima de la tierra, ha desenvolupat una hipòtesi climàtica que permet comprendre perquè el clima era més benigne a la regió càntabro-aquitana:

L'aire que travessava l'altiplà de la península procedent del sud-oest perdia humitat i s'escalfava de forma notable en baixar cap al Cantàbric i a Aquitània, a causa de l'efecte ‘Fóehn ’, tal com passa actualment. D'aquesta manera, a la regió càntabro-aquitana, el fred hivernal quedava molt atenuat i si creava una zona refugi amb un clima més benigne tant per a la fauna com per als éssers humans.

Per la seva banda, María Fernanda Sánchez Goñi, catedràtica d'Evolució del clima per la Universitat de Bordeus, ens ofereix una altra clau biològica que explica per què aquesta zona geogràfica del Sud d'Europa va estar habitada des de fa desenes de milers d'anys:

“A cada període de refredament glacial es produeix l'aparició d'estepes de gramínies al nord d'Espanya, mentre que al sud apareix una estepa desèrtica. Els herbívors, atrets per les gramínies, s'instal·len al nord —talment com els humans— atrets per la seva caça.

Des de fa uns anys, a aquestes hipòtesis i evidències, s’hi han afegit els estudis de genètica de poblacions, estudis que permeten als investigadors, a través de la biologia molecular, de determinar quines van ser les rutes migratòries que van seguir els nostres ancestres, per la qual cosa un nom apropiat per denominar aquesta ciència pot ser el de ‘arqueogenètica’.

En aquest sentit, a l'edició espanyola de la revista nordamericana Scientific American, al numero de gener del 2003, s’hi publicava un article signat per Elisabeth Hamel (periodista científica) i per Peter Forster (Doctor en biologia i professor de la Universitat de Cambridge) en el qual afirmaven, basant-se en diversos estudis ‘arqueogenètics’, que 3/4 parts de la població d'Europa Occidental provenen d'aquest refugi glacial. La qual cosa confirmava científicament el que era una obvietat per les múltiples evidències arqueològiques. Això deien Hamel i Forster.

Presumiblement, els europeus només van poder sobreviure al fred glacial refugiant-se en les zones on el clima era una mica més benigne; d'elles, les dues més notables eren, l’una, a Ucraïna i l’altra al sud-oest europeu. Com hem mostrat, una part considerable dels grups que van tornar a poblar l'oest i nord del continent després de la glaciació (segons la datació genètica, fa uns 10.000-15000 anys) procedien del sud-oest d'Europa […], d'un grup d'homes i dones que haurien habitat la regió que envolta l'actual País Basc fa uns 20.000 anys aproximadament.

Més recentment, un dels genetistes mes respectats i professor de la Universitat d'Oxford, Stephen Oppenheimer, ha publicat un llibre de gran repercussió en els cercles acadèmics britànics: The origins of the British (Els orígenes dels britànics). En aquest llibre, Oppenheimer desmunta el mite de l'existència a la Gran Bretanya d'una població originària celta que va ser envaïda per poblacions anglosaxono-normandes. Per a demostrar-ho, el professor d'Oxford acara entre elles les dades genètiques dels estudis científics de les darreres dècades i n’extreu la conclusió que els britànics

procedeixen del refugi cantàbric-aquità.

Sabem que la pista genètica més antiga a Europa és més comuna a la zona nord d'Espanya, especialment al País Basc. Aquesta zona va ser un dels refugis europeus que millor va suportar la darrera Edat de Gel, fins al punt que va aconseguir preservar de manera més clara que la resta d'Europa la seva identitat genètica original.

Conclusions similars es poden extreure de molts altres estudis 'arqueogenètics'. Així, per exemple, tenim els de Cavalli-Sforza fets a la Universitat de Stanford; els d'Ornella Semino i Peter Under Hill també de la Universitat de Standford; els de Sergio Cardoso de la Universitat del País Basc; o, finalment, els d'Antonio Salas per la Universitat de Santiago de Compostel·la.

En resum, i tornant al basc, l'origen geogràfic de la llengua basca coincideix amb l'àrea geogràfica de més gran concentració humana a l'Europa Occidental durant el període de la darrera glaciació. Aquesta és una dada clau per conèixer les arrels lingüístiques del nostre continent.

I encara que han estat molts els que s'han obstinat a atribuir al basc diversos orígens forans, la cascada d'evidències lingüístiques, arqueològiques i genètiques no deixen lloc al dubte.

Així ho manifestava Jaume Bertranpetit, responsable europeu de l'ambiciós projecte 'Genographic Project' del 'National Geographic':

?Els bascos són, sens dubte, la població més autòctona d'Europa.'

No obstant això, i per si algú pretén treure algun altre tipus de conclusions fora de l'àmbit cultural i científic, recalquem que totes aquestes recerques no evidencien diferències rellevants entre els europeus ni entre els diferents pobles del món, ans tot el contrari: les investigacions mostren una grandíssima homogeneïtat amb petits matisos, que són els que permeten conèixer les migracions prehistòriques que la gran familia humana va dur a terme. Pel que fa a això i referint-se a les poblacions ibèriques, el responsable mundial del 'Genographic Project', Spencer Welles manifestava:

"Els bascos són genèticament idèntics a la resta d'ibers. Tenen lleugeres freqüències diferents, pròpies d'una població d'ibers aïllats."

c) La llengua indígena d'Europa Occidental

A mesura que els gels glacials van anar reculant des de la seva cota màxima (fa uns 20.0000 anys) fins a l'àrea que actualment ocupen (fa uns 10.000 anys), els europeus del refugi càntabro-aquità van anar tornant a colonitzar progressivament el nostre continent i els països mediterranis. Segons les recerques de l''arqueogenètica', es van estendre pel nord (fins a Rússia i Escandinàvia), i pel sud (nord d'Àfrica fins a Tunísia).

És evident que aquells primers colons ja havien desenvolupat des de feia mil·lennis un llenguatge oral per comunicar-se, en complementarietat amb l'extraordinari llenguatge simbòlic de l'art paleolític franco-cantàbric. ¿És possible que encara quedin restes d'aquell llenguatge indígena en la toponímia d'Europa Occidental? Theo Venneman, el prestigiós lingüista de la Universitat Ludwig-Maximilian de Munic, així ho creu.

Venneman fa anys que es dedica a la recerca de la llengua indígena dels primers habitants post-glacials d'Europa. Per a acomplir aquest objectiu se serveix d'una clau mestra: el basc.

Totes les llengües tenen l'origen en algun lloc. Moltes vegades no sabem on. Però a l'època que tractem aquí, el basc no havia vingut d'enlloc, ja era aquí quan van arribar les altres llengües. Sota aquest concepte, el basc és la llengua més antiga d'Europa. Totes les altres llengües són foranes. Van venir de l'Est i van ser tan influents, que van poder imposar-se a les dels habitants primitius. […]. El basc és l'única llengua supervivent de tota una família idiomàtica europea.

Amb tot i això, i com indica Venneman, no es vol pas afirmar que només hi va haver una única llengua arreu d'Europa, sinó diverses formes dialectals emparentades entre si (família idiomàtica), de les quals el basc seria l'única supervivent. Aquest fet és constatable avui dia al País Basc mateix, on les diferències lingüístiques entre les seves diferents comarques són molt notables.

Segons Venneman, existeixen a Europa multitud de noms de rius, valls, llacs i muntanyes les arrels dels quals no són d'origen indoeuropeu, però que poden ser descodificades a través del basc. Sembla que els nostres avantpassats van adjudicar a aquests elements geogràfics una designació merament descriptiva com “riu”, “muntanya”, “aigua”, etc. Per tant, els noms no vindrien a significar cap altra cosa que allò designat.

Així, per exemple, i segons es desprenen dels estudis de Venneman presentats a la revista ‘Scientific American’, les paraules basques ibai (riu) i la paraula ibar (horta) es troben en els noms de rius de tota Europa. A Sèrbia i Montenegro ens trobem amb el riu Anaven. A Hessen, el riu Ibra. Més al sud d'Alemanya, dos rius Ebrach i diversos rius Eberbache. Al peu dels pujols dels Alps hi ha el riu Ebersberg. O a Àustria el riu i la ciutat d'Ybbs. A França ens trobem amb Ivergny, Iverny, Yvré-l'évéque, Ebréon, Evrune, Ebersheim, Yvry-en-Montagnei. Al País Basc, Ibarra, Ibarrola, Ibarrekolanda, Ibardin, Aranibar... Sense oblidar el riu Ebre, que procedeix del pre-romà Iber i que va donar nom a tot un poble: els ibers. I a una península: la península Ibèrica.

En basc ur significa ?aigua?: Urola, Urura (País Basc); Urofia, Huriel (França); Ourte (Bèlgica); Urwis (Polònia); Ura (Rússia); Urach, Urbach (Alemanya); Urula (Noruega).

Prenent l’arrel de la paraula basca aran (vall), Theo Venneman troba també abundants topònims a Europa que donen nom a diferents valls: Arundel (Anglaterra), Arendal a Noruega i Suècia. A Alemanya: Amach, Arnsberg, Arnstern, Aresburg i Ahrensburg. També Ohrenbach, que antigament es deia Aranbach. A més hi ha el cim del penyal ‘Palatino’, antigament denominat Arnstein. Sense oblidar la Vall d'Aran a la província de Lleida.

Finalment l'arrel basca lz (que entre altres accepcions té també la significació d'aigua) estaria en la base d'uns 200 rius europeus entre Noruega, Itàlia i Rússia.

En la mateixa línia d'idees de Venneman, l'investigador i escriptor basc Josu Neberan ha realitzat un estudi lingüístic en el seu llibre ‘Hitzen koba’ sobre la toponímia de la zona franco-cantàbrica. Amb una base de dades de més de 20.000 vocables, Naberan coincideix amb Venneman a afirmar que els primers topònims europeus són mers noms descriptius de les característiques geogràfiques del lloc que designen i que poden ser descodificats a través de l'actual basc.

Heus ací el que Josu Naberan diu. ?El llibre ‘Hitzen koba’ ha sorgit d'una base de dades d’uns 20.000 vocables. Aquests vocables han estat extrets de la toponímia de gran part de França, del Piemont, de Suïssa, dels dos vessants dels Pirineus, de totes dues riberes de l'Ebre, de Cantàbria i, finalment, d’Astúries. A banda les del País Basc mateix. Aquests topònims han donat una sèrie d'arrels que s'han repetit a tot arreu amb lleus variants fonètiques. Quan vaig veure que aquestes arrels eren considerables en nombre ?al voltant del 80% del total de les arrels que conserva el basc?, em vaig animar a escriure aquest llibre sobre l'origen de la nostra llengua. Una de les conclusions evidents és que els noms de lloc no són més que descripcions exactes i científiques dels llocs en qüestió.’.

Un altre investigador i lingüista, l'armeni Vahan Sarkissian, està arribant a conclusions semblants sobre la llengua indígena dels europeus. Sarkissian, que és president de l'Acadèmia de Lingüística Internacional i director de la Càtedra de Filologia romànica de la Universitat d'Armènia, fa anys que es dedica a l'estudi comparatiu entre l'armeni i el basc. Aquests dos idiomes, malgrat els 4.000 quilòmetres que els separen, tenen una sèrie de semblances sorprenents que, segons Sarkissian, evidencien que procedeixen d'una família idiomàtica que s’havia escampat arreu de l'Europa prehistòrica:

?Sóc lingüista i em fixo sobretot en les semblances que existeixen entre tots dos idiomes. Hi ha més de cent paraules d'ús quotidià que no necessiten ni traductor. A més hi ha sufixos exactament iguals que s'afegeixen a les paraules. Com per exemple -tegi (lloc) o ago (més) i amb això es fa difícilment calculable el nombre exacte de coincidències. ¿De quin nombre de coincidències es pot parlar si amb un simple sufix ja es duplica el vocabulari? Entre l'armeni i el basc existeixen moltíssimes semblances, fins i tot en fonètica, gramàtica, a banda d’una part notòria del vocabulari. Aquestes coincidències abasten substantius, adjectius, verbs... Com és possible això si hi ha quatre mil quilòmetres de distància entre tots dos pobles? Es pot entendre de dues formes. O bé d’una banda, els bascos es van desplaçar des d'Armènia a la península Ibèrica o a l’inrevés; o bé, de l’altra, va existir en l'antiguitat una gran cultura que abastaria des dels Pirineus fins al Caucas. No hi veig cap altra explicació”.

A continuació transcric algunes de les coincidències lingüístiques recollides per Sarkissian:

Ardi-arti (ovella), Argi-aregi (llum), Artza-arch(ós), Bits-bits (escuma), Elki-elkh (sortida), Gari-gari (blat), Gitxi-khichi (poc), Haritz-harrich (roure), Horma-orm (paret), Otz-oits (fred), Ordo-ord (pla), Buru-pur (cap), …

d) L'escriptura de la Vella Europa i el basc

Segons la majoria de les teories històriques dels nostres manuals escolars i enciclopèdies, les primeres mostres d'escriptura de la humanitat neixen en la cultura sumèria. No obstant això, en les darreres dècades diferents descobertes arqueològiques qüestionen aquest plantejament clàssic. A Europa, aquestes evidències s'han trobat en les cultures de la Vella Europa descobertes per Marija Gimbutas i, més concretament, a la regió dels Balcans. En concret, a la cultura coneguda com 'Vinca'. Allí s'hi va desenvolupar un sistema d'escriptura 'sacra' que s'avançà en 2.000 anys a l'escriptura dels sumeris.

El professor Harald Haarman, doctor en lingüística de la Universitat de Bonn, ens ho explica així en el seu llibre Historia general de la escritura:

?El començament de l'ús de l'escriptura a l'Antiga Europa es remunta a la fi del VI mil·lenni a.C.. Amb això queda clar que es tracta d'un desenvolupament autòcton, el qual es troba en una visible distància temporal quant als inicis de l'escriptura a Mesopotàmia. Hi ha ni més ni menys que dos mil·lennis entre els primers testimoniatges escrits de la cultura Vinca i els més antics registres sumeris. Tan extraordinari com aquesta 'antiguitat de l'escriptura europea' és el fet que estigui vinculada amb l'esfera religiosa. Totes els objectes amb inscripcions han estat trobats en llocs de culte i d'enterrament. És a dir, fora dels assentaments pròpiament dits.

Durant més de 1.500 anys ?des de finals del mil·lenni VI a.C. fins a mitjan mil·leni IV a.C,? les diferents expressions de l'escriptura de la Vella Europa es van desenvolupar sense aparent interrupció, Fins que al voltant de l'any 3.500 a.C. van acabar per desaparèixer. I això a causa de les ja famoses invasions indoeuropees. Tanmateix, hi va haver un petit illot cultural que va resistir i va mantenir les tradicions de la Vella Europa uns altres 2 mil·lennis més. Ens referim a Creta. En aquesta illa s'han trobat evidències d'un sistema d'escriptura amb signes molt semblants als de la regió dels Balcans. Tan semblants, que comparteixen més de 60 signes, uns signes pràcticament idèntics.

Així ens ho explica Haarman:

?A Creta s'han trobat nombrosos ídols femenins dels mil·lennis III i II a.C, La majoria fets d'argila cuita, Alguns d'ells contenen signes inscrits. Més de mil anys després que la vella Europa perdés l'escriptura sacra, a Creta reviscola el costum de gravar inscripcions en ídols femenins. No hi ha cap dubte que les inscripcions de les figures cretenques tenien la mateixa funció que les de les figures de Vinca: entraven en el context de rituals religiosos, especialment del culte als avantpassats. Els signes que apareixen en les figures cretenques amb inscripcions pertanyen al sistema que es coneix com a escriptura lineal A.?

?[…] L'estudiós que es pren la molèstia de comparar l'elenc de signes de l'escriptura de la Vella Europa i el de l'escriptura lineal A cretenca es veu de fet recompensat. I és que el resultat és una llarga llista de signes semblants o idèntics. Més de seixanta símbols individuals es troben tant a la Vella Europa com a Creta. Això vol dir que prop d'un terç de l'inventari de signes antic-europeus reviuen en l'escriptura cretenca anomenada lineal A.?

Harman manifesta el seu escepticisme quant a la possibilitat de traduir aquests signes a un llenguatge intel·ligible i així comprendre'n el significat. Tot i així, uns anys després de la publicació del seu treball, els professors de la Universitat Complutense de Madrid, Jorge Alonso i Antonio Arnaiz van publicar un llibre (Minoicos, cretenses y vascos) en el qual asseguraven que la llengua cretenca (lineal A) podia ser desxifrada a través del basc.

Les traduccions que van realitzar Alonso i Arnaiz, es van desenvolupar a partir dels valors fonètics que tradicionalment s'atribueixen als signes cretencs, però interpretant-los a partir del basc. D'aplicar aquest mètode en va resultar el següent: es va comprovar que les frases que apareixien en totes aquelles esteles funeràries i objectes votius descrivien perfectament les creences sobre la mort que tenien les cultures de la Vella Europa.

Algunes paraules es repetien fins a l'avorriment en les transcripcions cretenques, però també en altres de pertanyents a les cultures Ibera (Espanya) i etrusca (Itàlia) que, segons els investigadors, pertanyien a la mateixa família idiomàtica i podien servir de model comparatiu. Els mots parlaven d'una Deessa anomenada Ama (mare en basc), d'una porta (Ate) com a sinònim de sepultura, de les flames (kar) i de la foscor (bals). És a dir, igual que la Deessa Mari dels bascos (i les

deesses neolítiques europees), la Deessa mediterrània regia el món subterrani (de la foscor i el foc), habitat pels esperits (úter de la Deessa) i al qual els morts, a través de la porta que representa la sepultura, s'adrecen per poder així renéixer de nou. L'obtenció d'aquests significats en les traduccions, que encaixaven com un guant amb les creences arcaiques europees, demostrava així que el camí obert era el correcte. Així ens ho compten Arnaiz i Alonso:

?El terme Atano, l'emblemàtica al·lusió a la porta del més enllà subterrani, apareix repetida una vegada i una altra en les inscripcions ibèriques i etrusques. D'altra banda, la reflexió sobre algunes tradicions cretenques conservades anticipava ja una comunitat cultural (ibers-etruscos-cretencs), que esperàvem que es confirmés amb les proves lingüístiques. […] Quan van començar a sorgir dels textos del lineal A al·lusions a la Mare, la Senyora, l'infern, les valls del més enllà, el riu de foc, aquestes expressions podien comparar-se sense dubtar-ne a les diferents fonètiques i prendre decisions sobre els fonemes i signes sil·làbics utilitzats en les transliteracions.

?[…] La sensació que en principi es rep de les frases funeràries cretenques és la mateixa que la de les procedents d'ibers i etruscos: una espiritualitat senzilla, […] plena de confiança en les deesses d'ultratomba. Els individus que s'enfronten amb el més enllà expressen la seva fe en els poders de l'infern, que estava mancat de les connotacions negatives que la nostra religió cristiana li atribueix. L'infern cretenc no és comparable al que descriu la religió cristiana, encara que sens dubte tots dos han de posseir alguns elements comuns. Però, a la vella PORTA neolítica, hi resideix la divinitat generadora de la resurrecció i la fertilitat.

?[…] En la frase ritual, els familiars dels difunts invoquen també un bon acolliment per al mort en els paratges on arriba el seu esperit. L'infern se situa com en la resta dels països mediterranis investigats ?tartessos, ibèrics, etruscos? a l'interior de la terra, on, enmig de la foscor, hi corre un riu de metall incandescent.[…]. A Creta, durant el Neolític, el costum funerari havia estat com el de la península Ibèrica i el nord d'Àfrica: enterrar els morts en coves i en refugis rocosos. De vegades es realitzaven enterraments massius (cementiris), i posteriorment, es van construir a l'illa tombes amb aspecte de cavernes.

e) La llengua ibèrica i el basc

Per a obtenir aquests resultats, Jorge Alonso havia començat prèviament desxifrant el llenguatge ibèric a partir del basc. Recuperava per tant la vella teoria basco-iberista sostinguda per múltiples autors peninsulars dels segles XVI, XVII i XVIII, i posteriorment marginada fins als nostres dies. Segons aquesta teoria, el basc seria hereu de la llengua primigènia que es va parlar en tota la península Ibèrica.

Seguint el deixant de tots aquells autors clàssics, Jorge Alonso va centrar el seu estudi en les frases funeràries inscrites en làpides ibèrico-tartèssiques. Tenia l'esperança que es donarien les condicions que havia observat en l'epigrafia de les tombes etrusques, les quals contenen gairebé sempre les mateixes paraules i són molt reiteratives en les expressions (un exemple del que passa en els nostres propis cementiris, on les dedicatòries són molt semblants en les seves referències i redacció).

Va transcriure llavors diverses inscripcions funeràries a l'alfabet llatí on es repetien insistentment els vocables "BALCE" i "ATIN

BALCEATIN
BALCEATINTAE
BALCEKALDUR
ATINBELAUR
BALCEATINOE
BALCEATINISBETARTICEREBANEN

Així ho relata Jorge Alonso:

?No va resultar especialment difícil identificar en basc els vocables BALCE i ATIN que es repetien en les frases. El mot BALCE (iber) el vaig comparar amb BALTZ (basc) =”negror”. Tampoc la segona, en la seva arrel ATE-AN (basc) ="Porta", que en aquest cas es trobava declinada LLIGUI-AN (basc) ="A la porta". Una mica més de temps em va caldre per descobrir que ATEAN era un dels noms que usaven els pobles hispans pre-romans per denominar la

«sepultura»". Segons es desprèn dels ara nombrosos textos desxifrats, les estirps ibèriques creien que l'esperit del difunt, en ser dipositat el seu cadàver a la tomba, viatjava pel món subterrani cap a un lloc més enllà del "riu de foc", on trobava cert estatge al costat dels seus avantpassats. Per aquest motiu la sepultura era la "porta" per on iniciava el viatge cap a la seva destinació final. A poc a poc es van reconèixer entre els diferents epígrafs altres equivalències del lèxic basc, així com verbs, pronoms, articles, numerals, trets gramaticals que confirmaven la hipòtesi del parentiu basco-ibèric. Segons es disposava de vocabulari segur, és a dir, perfectament provat en diferents textos, s'escometien paràgrafs més amplis i més complexos. La interpretació de les frases a dalt indicades queda d'aquesta manera.

?Un dels moments més significatius del procés de desxiframent va ser la interpretació d'una petita frase de la llista d'Hubner, continguda en el seu 'Monument Lingua Iberica'. Sorprenentment es tractava d'una petita pedra de Roseta que havia passat inadvertida pels investigadors, a pesar d'haver estat publicada el segle XIX. Estava composta per dues frases paral·leles: una en llatí i una altra en ibèric.

-HEIC. EST. SIT (llatí)
-ARE. TACE. CE(NN) SAKARILN (iber)

El seu text llatí deia 'heic.est.sit' ("aqui jeu enterrat"), però a sota hi havia d'altres tres paraules amb la mateixa puntuació: «Are.Tace.Cen». Partint del basc, vaig comprovar que 'are.tace' és com el basc aratze (et fa jeure), i que 'cen' equival al vocable basc Zen (difunt). En conseqüencia, en interpretar-les des del basc, les paraules ibèriques tenien el mateix significat que les llatines.

Finalment, no podem concloure aquest petit article sense fer un recordatori a tots els escriptors i investigadors que, contra vent i marea, han intentat demostrar en els seus treballs que el basc és la clau que obre la porta cap a una comprensió més profunda i clarificadora de les cultures prehistòriques europees (i peninsulars). En aquest últim sentit, encara avui tenen vigència les paraules de qui fou Director de la Real Acadèmia de la Llengua Espanyola, Ramón Menéndez Pidal, qui en un discurs fet a Bilbao l'any 1921 davant la Societat d'Estudis Bascos afirmava: Teniu la fortuna que el vostre poble és dipositari de la relíquia més venerable de l'antiguitat hispana. Unes altres tindran més valor artístic, seran més admirades i cobejades universalment, però no n'hi ha cap altra que tingui la importància d'aquesta llengua, sense l'estudi profund de la qual mai podran ser revelats del tot els fonaments i els primitius rumbs de la civilització peninsular, ni podrà ser essencialment compresa.?

Guillermo Piquero
Novembre del 2010
Article publicat en el llibre Mitología salvaje
https://www.europaindigena.com/2%C2%AA-el-neol%C3%ADtico/iii-la-cultura-tradicional-vasca/16-el-euskera-la-lengua-ind%C3%ADgena-de-europa/

Traducció al català: Joan Romeu